

constitue finalement, de la part des sujets, que désir de puissance. M. Gobry établit aussi une distinction entre trois sortes de liberté: animalière, humaine préréflexive ou spontanée et finalement réflexive, qui est la liberté du Bien. Le désir du Bien ne va pas sans une certaine inquiétude, il la présuppose même; et sa manifestation réelle n'est rien d'autre que l'amour ouranien (Platon) ou charité (les Évangiles). La pratique d'un tel amour, transcendant le monde empirique, constitue de la part de l'homme du Bien libre un vrai pari (Pascal) et s'accompagne du sentiment d'un certain risque; mais, «le risque est beau» (*Phédon*, 114 d, et op. cit., p. 92). La communication entre consciences est assurée par le double mouvement, d'abord vers le haut, vers le niveau métaphysique que Gobry appelle techniquement dialectique ascendante, et puis, vers le bas, l'immanent, dans un geste de pure charité, appelé respectivement dialectique descendante.

L'idéal est ainsi ce qui est de plus réel et Platon, dans le *Phédon* également, est un réaliste; une idée n'est pas une abstraction mais une réalité. «Essentiellement, l'idéocratie platonicienne, comme d'ailleurs la numérocraie pythagoricienne, dont la première s'inspire, n'est qu'un réalisme modéré», affirme aussi, de son côté, le professeur E. Moutsopoulos (*L'itinéraire de l'esprit*, t. 1 *Les êtres*, en grec, Athènes 1974, p. 82). Ce rapprochement entre deux philosophies, bien distinctes d'ailleurs, est fait ici pour souligner une certaine tendance de la philosophie française et francophone: il s'agit d'un souci pour le concret qui ne renonce nullement, pour autant, aux exigences d'élaboration doctrinale. Philosophie scolaire, didactique sans didactisme, à inspiration démocratique (ou républicaine), mais qui ne perd pas de vue le vécu; elle manifeste d'une façon claire le refus de pécher par excès de romantisme ou par aveuglement idéologique; critique, dans la mesure où elle fut influencée par le modernisme gnoséologique kantien, hostile à tout intellectualisme ou sublimation, ouverte aux problèmes ontologiques qu'elle traite par méthode réflexive, souvent à des buts éthiques. C'est dans cette orientation générale et sur la base de telles idées que nous percevons le travail d'Ivan Gobry sur les fondements philosophiques.

Georges ARABATZIS

ΚΑΙΡΟΣ, ΚΑΙΡΙΚΟΤΗΣ, ΚΑΙΡΟΛΟΓΙΑ

Rubén SOTO RIVERA, *Ensayos sobre filosofía arcesiliana*, Univ. del Puerto Rico-Tilgher, Genova, 1999, IV - 132 σσ.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ συγγραφέως, καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Puerto Rico, συνίσταται ἀπὸ Πρόλογον, ἑπτὰ κεφάλαια καὶ πλούσιαν βιβλιογραφίαν. Συνιστᾷ προέκτασιν τοῦ προηγηθέντος περισπούδαστου ἔργου του, *Arcesilao, filosofo kairológico*, 1997, καὶ ἀπαντᾷ, ἀποστομωτικά, μαζί μ' ἐκεῖνο, στοὺς σκεπτικιστὰς ποὺ διατείνονται πὼς φιλοσοφία ἱστορικοφιλολογικὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξει στὸ Puerto Rico. Στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ κεφάλαια, ποὺ ἐπιγράφεται «Ἡ ἀκαδημεικὴ συσκότισις», ὑποστηρίζεται πὼς ὁ ἀκαδημεικὸς ἐσωτερισμὸς τοῦ Ἀρκεσιλάου τοῦ Πιταναίου (ἰδρυτοῦ τῆς Μέσης Ἀκαδημείας, μαθητοῦ τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Κράντορος, τοῦ Πολέμωνος καὶ τοῦ Κράτητος τὸν ὅποιον καὶ διεδέχθη) τὸν ὥθησε νὰ μεταβάλει ἓνα οὐσιαστικὸ σ' ἓναν στίχο τοῦ Ἡσιόδου, γιὰ νὰ ἐκφράσει ἓνα εἶδος σκεπτικισμοῦ κατὰ τὸν ὅποιον σοφία δὲν εἶναι ἡ γνῶσις τῶν πάντων, ἀλλὰ μονάχα τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς μεθοδικῆς προσπάθειας. Στὸ δεύτερο κεφάλαιο, «Ἀρκεσίλαος: μιὰ χίμαιρα», ἀναλύεται ἓνα κείμενο τοῦ Jorge Luis Borges, *Τὸ βιβλίο τῶν φανταστικῶν ὄντων*, γιὰ ν' ἀναχθῇ τὸ τέρας Χίμαιρα σὲ εἰκόνα τοῦ Ἀρκεσιλάου ἡ ὁποία συμβολίζει τὶς τρεῖς περιόδους τῆς ζωῆς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τονίζεται ἡ τεράστια σημασία ποὺ ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν φιλόσοφο στὸν καιρὸν τῶν πραγμάτων καὶ στὴν γνῶσιν του ἐκ μέρους τῶν φιλοσοφούντων, μὲ ἱστορικὴν ἀναφορὰ στὴν παρωδιακὴν σύγκρισιν τῆς

όποιας αντικείμενον απέβη ὁ στωϊκὸς Ἀρίστων ὁ Χῖος. Στὸ τρίτο κεφάλαιο, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ συνήθεια τοῦ Ἀρχεσιλάου», διαπλέκονται καὶ διασαφηνίζονται οἱ ὅροι *συνήθεια* καὶ *καιρὸς*. Ἰδιαίτερα στὴν σ. 29 ἡ συνήθεια θεωρεῖται ὡς ἐνέχουσα ὑπὸ ὠρισμένες συνθήκες τὸν καιρόν. Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο, ποὺ ἐπιγράφεται «Ἡ ὕδρα Ἀρχεσίλαος», διασαφηνίζεται ἡ ἀπόδοση τῆς ὀνομασίας αὐτῆς στὸν ἰδρυτὴ τῆς Μέσης Ἀκαδημείας, πολὺ ἀργότερα, ἐκ μέρους τοῦ Νουμηνίου. Στὴν διανόηση τοῦ Ἀρχεσιλάου συμβιβάζονται τεχνήντως τὰ ἄκρα τοῦ τερατώδους καὶ τοῦ καλοῦ, τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους, τοῦ γνώσιμου καὶ τοῦ ἀπρόσφορου σὲ γνῶσιν. Στὸ ἴδιο αὐτὸ κεφάλαιο καθίσταται ἐμφανὴς ἡ συνέχεια τῆς σωκρατικῆς καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀρχεσιλάου. «Καιρὸς τοῦ γεύσασθαι, καιρὸς τοῦ φιλοσοφεῖν» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ πέμπτου κεφαλαίου ὅπου τὸ πρῶτον ἐκτίθεται τὸ ρητορικοφιλοσοφικὸ προηγούμενον τοῦ καιρολογικοῦ ὀρισμοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχεσιλάου, ποὺ ἀνάγεται σὲ μιὰν ἰσοκρατικὴν ρῆσιν ἔχουσαν σ'ἐλεύθερην ἀπόδοσιν, ὡς ἐξῆς: «γὰρ ὁ,τι ἐξουσιάζω δὲν εἶναι καιρὸς, καὶ γὰρ ὁ,τι τῶρα εἶναι καιρὸς ἀδυνατῶ» (σ. 67). Τὸ ἕκτο κεφάλαιο τιτλοφορεῖται «Ἡ σκοτεινὴ νύχτα τῶν Ἀκαδημεικῶν», ὅπου ἐκτίθεται καὶ ἀξιοποιεῖται γιὰ πρώτην φορὰ μιὰ λατινικὴ μαρτυρία περὶ μιᾶς πλατωνικο-ἀκαδημεικῆς ἀντιλήψεως τῆς ὁράσεως ἐν τῷ σκότει, ἐρμηνευόμενης ὡς μεταφορᾶς τῆς διδασκαλίας τῆς Μέσης Ἀκαδημείας περὶ τῆς ἀκαταληψίας. Ὁ συγγραφεὺς ἐπωφελεῖται τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐπανεξετάσει κατὰ τρόπον ὀξυνούστατον ὠρισμένους πλωτινικὰς ἔννοιες τίς ὁποῖες εἶχεν ἀντιμετωπίσει στὸ βιβλίον του *Τὸ Ἐν καὶ ἡ ἀπροσδιόριστος Διὰς παρὰ Πλωτίνῳ*. Στὸ ἑβδομὸ καὶ τελευταῖο κεφάλαιο, «Ὁ δοξογραφικὸς ἐκφυρνωτισμὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀρχεσιλάου», ἐπιχειρεῖται ἡ ἐπανόρθωσις μιᾶς παρεξηγήσεως σχετικῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πιταναίου, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνες ἐπαναλαμβάνεται, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἀρχεσίλαος ὑπῆρξε πυρρωνίζων σκεπτικὸς. Ὁ συγγραφεὺς καταδεικνύει μὲ λογικότητα πὼς ἡ πλάνη αὕτη ἐγγίζει τὴν ἀκμὴν τῆς παρὰ Ἱππολύτῳ Ρώμης, ὁ ὁποῖος συγχέει πλήρως Ἀρχεσίλαον καὶ Πύρρωνα. Ἡ σύγχυσις πρέπει νὰ προῆλθεν ἀπὸ παλαιὰς πολεμικῆς μεταξὺ δογματισμοῦ καὶ σκέψεως, καὶ διαιωνίστηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τῶν δογματιστῶν· τόσον, ὥστε κάθε λογῆς σκεπτικισμὸς, τελικὰ, νὰ ὀνομασθῇ πυρρωνισμὸς (σ. 127). Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου εἶναι ἀφ'ἑαυτῆς ἐπιβραβευτικὴ. Πρῶτον, γιατί συντελεῖ ἀποφασιστικὰ στὴν ἐκκαθάριση τῆς δοξογραφικῆς κ'ἐρμηνευτικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς φιλοσοφικῆς τοποθετήσεως τοῦ Ἀρχεσιλάου· δεύτερον, γιατί ἐπιτρέπει τὴν ἀπόδοση, στὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν, τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς καιρολογικῆς ἥτοι τῆς φιλοσοφίας ποὺ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ καιροῦ· καὶ τρίτον, ἐπειδὴ ἐπιβεβαιώνει τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐννοίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν διεθνή ἐξάπλωσιν τῆς φιλοσοφίας τῆς καιρικότητος καὶ τῆς καιρολογίας, γενικώτερα, ποὺ τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθησαν στὴν Ἑλλάδα τὸ ἔτος 1962¹.

Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Σπ. ΤΟΜΠΡΑΣ, *Μουσικὴ καὶ σημειολογία. Μία μέθοδος ἐρμηνευτικῆς προσπέλασης τοῦ μουσικοῦ ἔργου*, Ἀθήνα, Γκοβόστης, 1998, 294 σσ.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ κ. Σπύρου Δ. Τόμπρα διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας, εἶναι προϊόν τῆς ὑψηλοῦ βαθμοῦ μουσικῆς καὶ μουσικολογικῆς γνώσεως τοῦ συγγραφέως, τῆς εὐρείας

1. Πβ. Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Χρονικαὶ καὶ καιρικαὶ κατηγορίαι, *Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλολ. Σχ. Πανεπ. Ἀθηνῶν*, 1962, σσ. 412-436· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Φιλοσοφία τῆς καιρικότητος*, Ἀθήνα, Καρδαμίτσα, 1984· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Kairos. La mise et l'enjeu*, Paris, Vrin, 1991. Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ et al., *Les figures du temps*, Presses Universitaires de Strasbourg, 1997· Μ. ΚΕΡΚΗΦ, *Kairos. Exploraciones ocasionales entorno a tiempo y destiempo*, Editorial de la Universidad de Puerto Rico, 1997.